ПРЕПОРУЧЕНО

ПРЕПОРУЧЕНО
ЧАСОПИС ПОВЕЉА 3/2010
ДОДАТАК БРОЈ 17

Главни и одговорни уредник
ЖИВОРАД НЕДЕЉКОВИЋ

Секретар Уредништва
ВЕРОСЛАВ СТЕФАНОВИЋ

Ликовни уредник
ДРАГАН ПЕШИЋ

Издавач
НАРОДНА БИБЛИОТЕКА „СТЕФАН ПРВОВЕНЧАНИ"
КРАЉЕВО

За издавача
ДРАГАНА ТИПСАРЕВИЋ

Уредништво Повеље, 36 000 Краљево, Цара Душана 39
Тел. 036 312 442, e-mail: povelja@nadlanu.com

Штампа АНАГРАФ
Тираж 600

ISSN 1452-3531

Владислав Ходасевич

НЕСРЕЋНИЦИ

Из књиге мемоара *Некропола*

Превод са руског и белешка о писцу ВЛАДИМИР ЈАГЛИЧИЋ

повеља

Препоручено, додатак часописа *Повеља*,
штампан је захваљујући подршци
Министарства за културу и медије Републике Србије
и Скупштине града Краљева.

НЕСРЕЋНИЦИ

Баратински има и оваквих стихова:

И глупан зна за надахнуће.
И њему дух свој трен развије,
ко изабраном дар се створи:
слетевши с неба, сво растиње
пролеће исто животвори.
Ал да ли је та сличност битна?
Шта стекне глупан њом, сред света?
Разлистаће се као блитва,
ловором неће да уцвета.

Као скоро сви епиграми Баратинског, ова песма, посебно у првом свом делу, развија зачетак веома озбиљне идеје – можда чак тужне. Наравно, у књижевном смислу она је веома забавна, јер лик глупана, разгаљеног, „надувеног" поетским надахнућем, сам од себе води према епиграму. Али ако говоримо о људском односу – шта је ту смешно? Баратински и сам каже да надахнуће, дар небеса, као пролеће – истоветно животвори свакога – и паметне главе и глупане. У души глупана „бујна надахнућа" се догађају исто онако као у души генија. Глупан, који жури да стиховима излије осећања која су га захватила, у људском смислу достојнији је сажаљења него подсмеха.

Смешни су само његови стихови – плод неосмишљеног душевног заноса. Сам занос ниуколико није смешан. На једно такво биће, захваћено поетским тежњама, недавно ме подсетила Марина Цветајева. У својим успоменама на Максимилијана Во-

лошина (објављеним у *Савременим белешкама*), препричала је историју мог сусрета са извесном Маријом Папер. Међутим, Маринино препричавање је испало нетачно, не због њене кривице: ја сам то причао Волошину, Волошин њој – и... уосталом, то је било пре петнаест година.

Два моја друга су закупила двоспратно крило, нешто слично студију, зграде Петрово-Соловово, у Антипјевској улици, недалеко од музеја Александра Трећега. За Божић приредили су маскераду – једну од оних неколико сумашедших маскерада на којима су у то време започињале и завршавале сложене историје – песничке и љубавне. Око шест сати изјутра, кад сам се враћао кући, било је још тамно. Почела је вејавица. Засут снегом, кочијаш ме довезао кући, у Николо-Псковску улицу и ја сам легао да спавам. Пробудио сам се у два сата по подне. Собарица Дуњаша ми је донела чај и саопштила да ме извесна госпођица чека у кујни, још од седам сати изјутра. Тако рана визита првог дана по Божићу, веома ме зачудила.

– Зашто јој нисте рекли да дође сутра?

– Говорила сам јој. Они кажу да желе да вас сачекају.

– Зашто је нисте одвели у гостинску собу?

– Они не желе. Дошли су са споредног улаза и отада и седе у кујни.

Испио сам чај, оденуо се и изашао у кујну. Тамо је на табуреу седело некакво биће у црном ватираном капуту, набијеном као кочијашка бунда. Свилена спљоштена капица била је прекривена огромном сивом марамом, која је, скрштена на грудима, позади увезана у дебео чвор. Врх мараме, на петљи, висио је свилен муф, као кумир. На моју појаву, биће се није помакло. Оно је наставило да седи, раширивши руке у црним везеним рукавицама и тешко се ослонивши на гумене чизме које су му допирале скоро до колена. Снег, донесен на тим чизмама, топио се и посред кухиње правио широку барицу.

– Изволите – рекао сам.

Не устајући и не окрећући главу, биће пропишта:

– Ја сам Марија Папер.

Тако пискав глас нисам чуо од рођења и никада га више нећу зачути. Истину говорећи, он је био само мало сложенији од комарчевог зуја.

– Ја сам Марија Папер. Прочитаћу вам своје стихове.

Једва сам успео да је убедим да скине чизме. Бунду није скидала нити је раздрешила пелерину. Уђосмо у кабинет. Тек што је села, она из муфа извади две свеске, испресавијане до подераности. Међу напуклим руменим обрашчићима округле њушкице штрчао је црвени носић. Округле кестењасте окице нису гледале ни у мене, ни у свеску: мене као да није видела, а стихове је знала наизуст. Она их је декламовала таквом брзином, и тако пиштећи, да ништа нисам могао да разумем. На своју срамоту морао сам признати да ми је читава та сцена причињавала задовољство. Имао сам само двадесет година, успео сам да штампам десетак врло рђавих песама и веома ми је ласкало да је нека млада поетеса дошла баш код мене да зачује моје ауторитетно мишљење. Сам никад нисам ишао ни код кога, али сам знао да песници почетници одлазе Бањмонту, или Брјусову. Речју, у мени се разбудила сујета: не каже узалуд Гогољ да свак, барем на један минут, бива Хљестаков.

Напокон, ипак сам схватио да слушам не стихове, већ писку. Замолио сам је да ми остави свеске на дан-два. Она је отишла, и ја сам истог трена почео да читам. Стихови су се испоставили као поражавајућа бесмислица, изражена, међутим, по свим правилима стихотворства, разнообразним мерама, сложеним строфама, с метафорама и другим стилским фигурама. Једина њихова тема била је љубавна, најдиректније еротске слике и ликови засипали су једно друго, при чему је било очито да је све то описано по чувењу. Не треба да чуди да је од свега наивнији испао опширни одељак посвећен свакојаким „изопаченостима".

Два дана касније, Марија Папер се опет појавила. Рекао сам јој да су њени стихови рђави. Она је одговорила равнодушним гласом:

– Написала сам друге.

И извадила је још две свеске.

– Када сте то написали?

– Не знам, јуче. Данас.

– Колико песама пишете на дан?

– Не знам. Јуче сам написала двадесет.

Питао сам зашто пише о ономе што не познаје и што се није догодило. Она је дуго ћутала, затим извалила, оборивши поглед:

– Зато што једино на то и мислим.

На моју сурову критику није се успротивила. Отишла је ћутке. Тек што сам закључао за њом врата, одједном сам зачуо звонце. Опет она:

– Да ли бисте могли да ми дате адресу Вјачеслава Иванова?

– Он живи у Петербургу.

– Можете ли да ми дате адресу Иванова Пе-Ка?

– Шта значи Пе-Ка?

– Не знам; тако је штампано: Иванов, П.К.

Испоставило се да је она узела списак сарадника неког часописа и да обилази све редом, по алфабету.

– Али до мене још није дошао ред?

– Дошла сам код вас јер станујете близу.

Одиста, постепено је она обишла скоро све писце – свуда је била са својим стиховима, у својим чизмама које је носила и по невремену, и на ветру, и по врућини, и на цичи. Кроз неколико месци постала је својеврсна знаменитост. Код врло рђавих стихова постоји једно чудно својство: стално се догађа да њихови најпатетичнији делови, мимо ауторове воље, стичу комични и, најчешће, не сасвим пристојан смисао. Тако је било и са стиховима Паперове. Цела песничка Москва знала је напамет њен катрен који је наводила и Марина Цветајева:

Ја великоī, ја несравњеноī,
ја немоīућеī добићу
и чежњом својом несмањеном
вечни мрамор оросићу.

Људи попустљиви или лажљиви су јој уливали наду. Други су јој саветовали да се мане ћорава посла. Она је са истоветном безизражајношћу пропуштала међу уши и једно и друго, и писала, писала, писала. Али није била у потпуности скрибоманка. Била је непрестано захваћена искључиво песничким осећањима и њени стихови су звучали због нечега као глас анђела – невоља је била у томе да су то били некакви веома глупи анђели или ругачи.

Дуго времена није јој полазило за руком да ишта штампа. Напокон је новинар Шебујев, сарадник *Раног јутра*, дебељушкаст субјект који је носио огромне рожнате наочари, и увек ишао одевен у реденгот, са цилиндром тамноцрвене боје, нашао начин да заради паре на недаровитостима. Он је почео да издаје часопис *Пролеће* у којем су злосрећни аутори сами плаћали своје ступце, заузете њиховим списанијима. Часопис нико није куповао, али Шебујев је од њега имао приход. У *Пролећу* су штампали и Марију Папер.

Једанпут ју је стигла несрећа. Треба рећи да се, читајући своје стихове, она стално заљубљивала у слушаоце који често чак нису ни сумњали о њеним ватреним осећањима. Године 1909. или 1910. она је објавила збирку својих љубавних излива, под именом *Једро*. На првој страници цветала је посвета једном књижевнику чије су име и презиме штампани у потпуности. Књижевник, добродушан човек, иако познат читавој Москви по својим непрестаним каламбурима и епиграмима, овог пута се због конфузије лишио и добродушности и оштроумља. Две недеље после изласка књиге, силазио сам с њим мраморним степеницама редакције *Јутро Русије*. Одједном, одоздо, иде – Марија Папер у чизмама и са хрпом белих књижица: она је сама разносила *Једро* по редакцијама. Није успела да изусти ни реч, кад је мој пријатељ одрезао:

– Госпођице, ви имате право да пишете глупости, али не и да их без дозволе посвећујете. У здравље.

Она се на степеницама следила, не успевши чак ни да цикне. Више је нисам видео.

Касније су ми приповедали да је, заљубивши се у филолога и песника В. О. Н-а, године 1912. допутовала код њега у Тарус, у село где је давао часове. Сељак ју је дове-

зао на таљигама, иструцкавши је, у врео јулски дан, двадесетак километара до жељене станице. Она је пропиштала тридесетак песама, одбила да се окрепи јелом и пићем, и опет се успентрала на таљиге. Домаћини су дуго пратили њен траг, док је поскакивала на рупчагама, раширивши црни сунцобранчић и избацивши ноге у заслепљујуће светлим чизмама. Од тада, њен се траг губи.

* * *

Посвећујући свој епиграм глупанима, Баратински је ишао линијом мањег отпора. Наравно, делимично је смешан сваки глупан, чак и кад је тако јадан, као што је била јадна Марија Папер. Али не мање, чак у дубљем једном смислу, епиграм Баратинског је каткад примењив на људе који уопште нису глупи – само су лишени песничког дара. Надахнуће их посећује као и све смртнике – и ту се јављају ситауције које ни са које стране нису забавне. Ма како у суштини лик Марије Папер био тужан, пред њим је дозвољено и осмехнути се – пре свега зато што је сама она у својој опседнутости била срећна, скоро блажена. Она је певала, затворивши очи, и опијала се својом песмом. Тешка је судбина оних чије су очи отворене. Таквих сам видео много – сада ћу испричати о једном међу њима.

Године 1904. у часопису *Грифон* појавило се неколико веома слабих песама с потписом *Усамљеник*, а ускоро је у Москву допутовао и сам аутор. Модернистичке редакције и салоне почео је да посећује млад човек веома чудног изгледа. Носио је црну листер блузу која је допирала до колена, подвезана уским каишем. Црне косе падале су му на рамена и виле се у крупним локнама. Веома велике црне очи, окружене тамним подочњацима, гледале су уморно. Црте бледог лица, правилне, префињене, скоро лепе. Код дама је млади човек имао несумњив успех, који, уосталом, није тражио. Неки су га већ називали „нестјоровским дечком”, неки „фирентинским младићем”. Међутим, ако га погледаш продорније, можеш да приметиш да његова префињеност ни-

је тако префињена, да је лице, штавише, помало грубо, да је глас сељачки, а изговор семинарски, да ноге у разгаженим чизмама изнутра облаже чарапама. Речју, кроз романтичарску спољашњост пробијало се нешто плебејско. О себи је говорио да му је име Александар Иванович Тињаков, да је – син богаташа-спахије, неизлечивог алкохоличара, и још к томе цицијe. Негде је учио школу, али је није завршио зато што га је отац изгнао из дома – због, рекло би се, романсе с мађехом.

Био је непрестано озбиљан и неизоставно учтив. Сам се никада није шалио, на туђе шале се смешкао усиљено, некако чудно подижући горњу усну. Према свим песницима, од најславнијих до најништавнијих, односио се са истоветним поштовањем; све што се писало у стиховима ценио је као да је од злата. Осећало се да му сопствени стихови не иду лако од руке. Све што је писао било би писано некако посредно. Написавши песму, он би је преписао у велику свеску, а затим читао свима редом, свакоме ко би допао његовог друштва, с једнаким пажњом слушајући мишљења зналаца, као и савршених незналица. Сва мишљења би записивао на маргинама и песме су, потом, подвргаване многократним прерадама, од којих није извлачио ништа боље, а каткад су испадале и горе.

Уза све то, иза смирене спољашњости он је крио самољубље, и то несмириво. По мом мишљењу, оно га је и уништило. С њим се десило оно што се догодило са многим друговима моје песничке младости. Он је припремао прву књижицу својих стихова и што је више, наизглед, био миран, тим се врелије у њему разгарала нада да ће са изласком књиге његова судбина, одједном, чаробно да се промени: да ће из бескрајног низа песника почетника баш он, одједном, упасти у круг прослављених. Слично Брјусову (којег је веома подражавао), својој књизи је одлучио да да латинско име: *Navis niger* и веома ми је страсно захваљивао због тога што сам му разјаснио да треба рећи *Navis nigra*. Очекујући излазак књиге готово да није јео и био је посвећен молитвама. Скоро свака његова фраза почињала је речима: „Када ће изаћи књига". Постепено, међутим, будући догађаји у његовој свести стали су се *претварати* из личног у некакву веома важну општост.

Испоставило се да је нова ера морала да почне не само у животу Александра Тињакова (одлучено је да на корици буде штампано пуно име, а не псеудоним, мора бити зато да будућа слава не оде на погрешну адресу). Изгледало је да све мора да се промени – у токовима поезије, литературе, саме васељене!

И књига је изашла. Њу су дочекали како је и приличило: умереним похвалама, умереним прекорима. Али то је и било оно најубиственије за Тињакова. Он је очекивао или славу, или прогон, који се у то, херојско, време модернизма ценио у равни са славом: па прогонима и подсмесима је друштво сусретало све наше учитеље. Међутим, спокојну добронамерност, пријатељска бодрења, савете да ради – Усамљеник није поднео. У души се разгневио. И раније је каткад нестајао из Москве, негде скитао, пио. Било је у њему нешто од „подземног" човека који себе трује јавним понижењем и притајеном гордошћу. Није узалуд посветио циклус стихова успомени Фјодора Павловича Карамазова и није само ради шокирања публике (мада је постојала и доза намерног шока), писао:

Ја, испљувчић на том свету,
по каналу течем, током...

После „катастрофе" са збирком (иако се сва катастрофа састојала у томе да никакве катастрофе није ни било) – Тињаков је проклео књижевну Москву и преселио се у Петербург. Стихове скоро да је престао да пише и предао се тумачења философских, религиозних, историјских и друштвених проблема. За њега је отпочела епоха примитивног философирања, тим пре екстатичног, јер се углавном заснивало на кафанским надахнућима и озарењима, па и познанствима. Из једне крајности бацао се у другу. С времена на време добијао сам од њега писма. У једном је писало да се коначно окренуо Богу, да је пут Русије подвижнички, да је она – сјај света и слично. Прошло би неколико месеци – испоставило би се да је Русија гомила ђубрета и Господу Богу је објављивана смртна казна. Затим би се предавао кадетском либерали-

зму и сва надања полагао у Државну Думу. Потом би се испоставило да су Дума, штампа, читаво друштво – у рукама Јевреја.

Око 1916. године, он се и коначно заплео. Као сарадник *Речи*, тајно је, другим именом, потписивао и некакве чланке у *Земшчини*. Апсолутно сам сигуран да је то чинио не из подлости, већ управо зато што се заплео, „што је изгубио све конце и почетке" – можда, делимично и због пијанства. Међутим, двоструко сарадништво се изненадно открило. Прича је својевремено начинила много буке. Завршила се тиме што су Тињакова изгнали из *Речи* и из *Земшчине*. Он је нестао са књижевног хоризонта. И ја сам га изгубио из вида. Настале су бурне и метежне године „узвитлане Русије". Већ сам мислио да је негде положио своју главу – да ли код белих, да ли код црвених, а можда, просто, за неким плотом. Изненадно, негде крајем 1921. године, или почетком 1922, он се појавио опет.

Тада сам живео у петербуршком Дому уметности. Неко је покуцао на моја врата – на прагу је стајао Усамљеник, чак и не остаривши, само одрпан – али ми смо тада сви улицама ходали као одрпанци. Допутовао је директно из Казања где је годину или две уређивао неке новине.

– Дакле, ви сте сада комуниста – питао сам га.

– Не, али бољшевици су ми сапутници, јер одричу Бога. Бога ја мрзим, Владиславе Фелицијановичу – додао је поверљивим тоном.

– А Баба-Јагу?

– Хоћете да кажете да, ако мрзим Бога, онда, дакле, верујем у Њега? Па шта да се ради! Можда тако и јест.

Приморао ме да му запишем стихове у албум, и отишао. Дали су му стан у истом том Дому Уметности, у оном делу који је био одређен за запуштене станаре. Тамо је пијанчио и правио скандале. Ноћима је доводио у собу десетогодишње и дванаестогодишње девојчице које су, дању, на Невском, продавале крцу и цигарете. Његова сусетка, старица, бивша глумица Марињинског театра, жалила се да он удара у танку дашчану преграду између соба и псује:

– Стара вештице, хоћеш ли скоро да се умириш? Престани да се ваљушкаш, не ометај ме!

Пробао је да се бави књижевним пословима – од тога није испало ништа.

Међутим, биле су потребне паре. Пред сам мој одлазак из Петербурга, срео сам га на Полицијском мосту. Био је у новим ципелама и веома пијан. Испоставило се да је – ступио на службу у Чеку.

– Немојте о мени мислити рђаво – правдао се. – Ја код њих радим у архиви. Њима су веома потребни писмени сарадници.

Подигао је горњу усну и закикотао се. Више га нисам видео.

* * *

Наравно, мржња према свету живела је у њему као последица неталентованости. (Говорим о неталентованости чисто песничкој, зато што је, уопштено говорећи, он био веома талентован човек). Али, на поједине људе он ту мржњу није управљао. Части његове ради ваља рећи да у њему није било мржње према књижевничком сталежу. И више до тога: ма како низак био његов пад, до зависти уопште, па и до личне зависти ма према коме, он није падао: за своју песничку несрећу никоме се није светио. Међутим, управо тих година појавио се један који је за своју неталентованост хтео да се свети.

Ујесен 1917, мој добри познаник Л. Б. Јафе, с којим сам тада приређивао антологију савремене јеврејске поезије, замолио ме за дозволу да доведе младог песника, Јевреј-ина, који је желео да сазна моје мишљење о његовим руским песмама. У назначени дан појавио се код мене необријан, помало погрбљен човек у студентском кратком капутићу. Представио се као Семјон Родов.

По садржају, његови стихови су се делили на два дела. Мањи њихов део односио се на опис природе и љубавну лирику. Већи део био је посвећен најпламенијем могућем јеврејском национализму. У разговору, Родов се декларисао као убеђени циониста, што је, уосталом, мени и раније било познато, преко Л. Б. Јафеа. По форми, песме су биле глатко зачешљане, пуне јефтиних, општепознатих ефеката, прилично китњастих и подражавательских. Родов је највише подражавао Баљмонта. Његови стихови били су калиграфски преписани у свеску с повезом. Повез је био од златног броката.

Указао сам Родову на основне недостатке његових стихова, а посебно – на погрешности које иду против руског језика. Он је моју критику саслушао смирено и са њом се сагласио, обећавајући да ће поправити грешке. Уопште, држао се с крајњим поштовањем, каткад чак улизички, али не без префињености. Сваки час је умео да врати нагласак на то да је велики мој поклоник и да сваку моју реч цени као да је од злата.

Није ми се много допао и никакве наде у његову песничку будућност нисам полагао, али био сам с њим, наравно, опрезан и добронамеран. Једна особеност његова била је веома привлачна: од првих својих речи изјаснио се као религиозан човек. Допадало ми се и то што је циониста. На крају крајева, он се навадио да долази. Водили смо разне разговоре, међу њима и политичке: времена су била пипава, пред сам октобарски пуч. Увидевши моју симпатију за привремену владу, Родов ме корио да тежим бољшевицима. Подсмевао се мојој наивности: како сам могао не увидети да је Лењин – у пломбираном вагону увезени шпијун? Речју, бољшевике је Родов мрзео до самомучења.

Ускоро после преврата Родов ми је донео на мишљење своју нову поему. Не памтим је сада, али се сећам једино да је тема била октобар. Мржња аутора према бољшевицима била је крвожедна до одвратности. Поема се завршавала у смислу, ето, ви сте победили, али ми ћемо се тек осветити. Као рефрен, понављало се указање санитетског возила који јурца по Москви, по Садовој улици:

Укруг̄, укруг̄, укруг̄, укруг̄!

Тај стих је био памтљив, као и тема аутомобила. У то да бољшевици неће издржати више од два месеца, Родов је био сасвим уверен.

Пет месеци касније, Родов ми саопштава да је ступио на службу у штампарију Левинсон и, чак, постао члан фабричког комитета и, уопште, да „дрма". За тако јаросног мрзитеља бољшевика то је било неприлично место, али Родов ме подсетио да је професионални савез штампара – мењшевичка, а не бољшевичка организација. У тим временима то је било тачно: „Савез црвених штампара" се тек назирао. Но, и по-

ред тога, у фабричке комитете могао си да уђеш искључиво преко бољшевика. Било ми је све то помало сумњиво, али нисам хтео да се препирем.

Ишчистивши стихове под мојим надзором, хтео је да објави збирку – изузев, наравно, „октобарске" поеме. Одговарао сам га од тога, говорећи му да су песме сувише слабе. Али, он је био упоран. Напокон, књижица је изашла. Радосни аутор донео ми је један примерак са великим поштовањем и најласкавијом посветом.

Било је у то у лето 1918. године. Недуго пре тога ја сам продао своју књигу *Путем зрна* једном издавачу. Изненадно, издавач је побегао из Москве – тада су из Москве многи бежали. Био сам огорчен, зато што су и други издавачи постепено замирали. Изненадно, Родов је предложио да објавим књигу у сопственом издању, обећавши ми неограничени кредит у штампарији Левинсона. Долазио је код мене скоро сваки дан, распаљујући моје апетите. Напокон, кад сам одлучио да штампам књигу, Родов ми је набацио, ма није само набацио – веома јасно ми је поставио услове: услуга за услугу; он ми је набавио кредит, а ја ћу у *Руским новостима*, или у *Власти народа*, написати похвалну рецензију на његову књигу. То је био први мито који је предложио и ја сам се веома оштро побунио. Родов је отишао и више га нисам видео.

Његова књига прошла је непримећено. Дошла је јесен. Предложили су ми да држим предавања у Пролеткулту. Отишао сам на организациони скуп где је слушаоци и говорници требало први пут да се сретну. На моје велико чуђење, међу пролетерским песницима угледао сам Родова, али сада не у студентском кратком капутићу, већ у кожној јакни. На рукама је имао прљавштину и жуљеве. Држао се као стуб пролетерства и стари бољшевик. На заседањима, а затим и на предавањима, веома често и отворено ми се обраћао, називајући ме сад већ не по имену и отачаству, већ са „друже Ходасевичу". Постао ми је и коначно одвратан. Признајем, стајало ме напора да се суздржим кад је на једном од недељних завршних скупова, крај мене, нимало се не збуњујући, почео да чита поему *Октобар*; била је то она иста поема коју сам знао од раније, али рециклирана, као стара бунда, офарбана у црвено. Од противбољшевичке, постала је јаросно бољшевичка. Међутим, сав онај описни део био је сачуван, заједно са аутомобилом који јурца по Садовој улизи:

Укруг, укруг, укруг, укруг!

Затим ју је Родов штампао и њом одредио своју судбину. Никакав песнички успех она није имала. Пролеткултовски песници су Родова сматрали ништавилом – потпуно праведно. Али поема је Родову послужила као сведочанство о политичкој подобности и као одскочна даска. Владини кругови су почели да му угађају. И ево, сразмером којом су се гасиле последње наде у песничку каријеру, отварала се пред Родовом каријера књижевно-амдинистративна. Он је већ потписавао некакве чланчиће, ту и тамо нешто уређивао. У својим писанијама и делима постепено је постајао све суровији, све више испољавао марксистичку горљивост. Крајем 1923. постао је један од утемељивача и руководилаца часописа *На стражи*, у којем је сурово напао не само нас, „преостатке буржоаске епохе" и „класне непријатеље у литератури", већ и пролетерске писце које је раскринкавао због несхватања класних задатака. Речју, и старима и новима истом мером се светио због тога што је његова поезија пропала. Затим је постао један од оснивача ВАППА – сверуске асоцијације пролетерских писаца – и изгледа да је једно време био чак и председник. У својству челника стекао је велику власт и постао један од пионира класичног совјетског денунцијанства. Покојни писац Андреј Собољ, који је допутовао у иностранство 1925. године, тражио је заштиту од челника пролетерских и непролетерских писаца, молио Горког да нешто учини како би био обуздан Семјона Родов, од кога једно време у Москви „није могло да се живи", по тачном Собољевом изразу. Тада сам и ја писао о Родову у неким емигрантским новинама.

Одједном се нешто у његовој каријери сломило, обурвало, из разлога о којима могу само да наслућујем. Он је постао уредник, да ли часописа, да ли неког листа, у Сибиру. Већ неколико година о њему се не чује ништа.

Ипак, пре него што је нестао, успео је многима и многоме да се реваншира због тога што човечанство није схватило његов песнички дар.

1935.

МУНИ

1. *Ипак сам постојао*

Самуил Викторович Кисин о којем желим да приповедам, уствари, ништа у књижевности није начинио. Али, говорити о њему треба и вреди, зато што је он *сам по себи* свим својим ликом изражавао нешто дубоко карактеристично за оно време у којем је протицао његов недуги живот. Њега је познавала читава књижевна Москва с краја деветнаестог и с почетка двадесетог века. Не одигравши приметну улогу у њеном животу, он је пре био један од оних који су састављали „фон" тадашњих догађаја. Међутим, по личним особинама, он није био „човек масе", ни издалека. Он је одвећ самосвојан и сложен да би био „тип". Био је симптом, а не тип.

Упознали смо се крајем 1905. године. Самуил Викторович је тада живео у Москви, као „сиромашни студент", од двадесет пет рубаља месечно које му је слала својта из Рибинска. Писао је стихове и штампао их у другостепеном часопишчићу *Зоре*, под псеудонимом Муни. Тако га је и читава Москва звала све до краја његовог живота (иако се пред крај почео потписивати са С. Кисин). Тако ћу га и ја овде звати.

Испрва се уопште нисмо допали један другоме. Али, с јесени 1906. године некако изненадно смо „открили" један другог и ускоро се спријатељили. После тога, наредних девет година, све до Мунијевог краја, живели смо у таквом братству, у тако тесној љубави, да ми се она данас чини чудесном.

Спољна историја Мунијевог живота била би веома једноставна. Родио се октобра 1885. године, у Рибинску, у јеврејској породици с малим приходима. Завршивши рибинску гимназију, ступио је на правни факултет Московског универзитета. Улето 1909. године оженио се Лидијом Јаковљевном Брјусовом, песниковом сестром. У пр-

вим данима рата био је мобилисан, произведен у помоћног војног чиновника и скончао у Минску, 28. марта 1916. године. Траг који је оставио у животу, као и у литератури, није дубок. Али, недуго пре смрти, са оном иронијом која га је ретко напуштала, рекао ми је:

– Изгледа да сам ипак постојао.

2. *Знамења се потиру*

Преживљавали смо оне године које су текле иза 1905. у душевном умору и општем естетизму. У литературу, за петама модернистичке школе – која је изненадно добила свеопшта признања управо за оно што је у њој било несуштинско или рђаво – повели су се безбројни нискобуџетни подражаваоци. У друштву – доконе госпођице су, босоноге, васкрсавале јелинство. Буржоа, одједном осетивши нагон за „мучењима", бацио се на „питања пола". Бисер и дијаманти сад су се плодили на нешто нижем нивоу. Дуж улица су се градиле декадентске куће. Неприметно, над свим тим, надвијала се електрика. Муња ће севнути 1914. године.

Муни и ја живели смо у тешком и сложеном свету који ми данас није лако описати онако како сам га поимао тада. У врелом, предолујном ваздуху тих година било је тешко дисати, јер нам се свима чинио двосмислен и двозначан, док су се обриси предмета испостављали колебљивим. Стварност која се у свести претварала у прашину, постајала је бушна. Живели смо у реалном свету – а истовремено и у неком посебном, магленом, у сложеном његовом одразу где је све било „то, али и не то". Свака ствар, сваки корак, сваки гест као да се одражавао условно, као да се пројектовао у друкчијој опипљивости, на блиском, али недохватном екрану. Појаве су постајале привиђења. Сваки догађај, поред свог отвореног смисла, стицао је и други смисао који је требало дешифровати. Није нам се давао лако, али смо ми знали да је управо он стваран.

На тај начин, живели смо у два света. Али, не умевши да откријемо законе по којима се одвијају дејства у оном другом који нам се чинио реалнијим, штавише једи-

но реалним, ми смо се само мучили у тамним у мутним предосећањима. Све што би се догодило осећали смо као наговест. Чега?

Као и многима тада, чинило нам се да ће ускоро морати „да наступе догађаји". Али, за разлику од многих других, наша предосећања су била обојена бојом мрака. Ми сами нисмо могли разумом да замислимо шта ће се заправо десити. Трудили смо се да о томе не говоримо с пострањарима. Но, то што би нам измицало било је по њих непријатно. Нису нас волели због „скептицизма" и „грактања". У једном римованом писму из 1909. године Муни ми је јасно писао:

Русију не спаси ни песма, ни стих,
Русија ће једва да спаси и њих.

Били смо само неискусни дечаци, од двадесет, двадесет и кусур година – који су изненадно захватили саму ону кап безграничне стихије о којој је писао песник. Али и други, далеко искуснији и одговорнији људи – лутали су истим тим помрчинама. Млади ученици рђавих магова (понекад, једноставно, шарлатана), ми смо умели да призовемо ситне и непослушне духове којима, међутим, нисмо умели да владамо. И то нас је распамећивало. Губили смо се у „шуми симбола", њихало нас је нешто „на љуљкама сагласја". „Симболистичка свакодневица" коју смо саздали, то јест симболизам који је за нас постао не само метод, већ и, једноставно, (иако није било нимало једноставно!) начин живота – збијао је с нама неслане шале. Ево неких, примера ради.

Седео сам са Мунијем у ресторану „Праг" чију је салу делио широк лук. По страни лукова висиле су завесе. Крај једне од њих, леђима окренут нама, држећи се десном руком за довратак, а леву заденувши за појас, стајао је конобар у својој белој кошуљи и белим панталонама. Мало касније иза лука се појавио други, истог таквог раста, и стао лицем према нама и према првом келнеру, случајно у длаку поновивши његову позу, али у супротном смеру – левом руком држећи се за довратак, а десну заденувши за појас, итд. Чинило се, стоји један човек – пред огледалом. Муни рече, осмехнувши се:

– Стигао је и одраз.

Почели смо да их пратимо. Онај који је стајао леђима окренут нама спустио је десну руку – други је опет у детаљ одразио његов покрет. Затим још и још. То је постајало мучно. Муни је гледао, ћутао и клатио ногом. Изненадно, други се стреловито окренуо и нестао иза избочине лука. Мора да су га позвали. Муни је поскочио, побледевши као креда. Затим се смирио и рекао:

– Да је отишао онај наш, а остао одраз, не бих издржао. Пипни како ми срце лупа.

Други пут смо ишли Тверском улицом. Муни је говорио за себе да га походе тренуци апсолутно тачног предвиђања. Али они се тичу само ситних догађаја.

– Гле, шта је оно тамо! Видиш, ено, оне таљиге; сад ће се поломити њихова задња осовина.

Нас су управо заобилазиле старе таљиге с паром рђавих коња. На њима су седели старчић и стара дама.

– Јеси ли сигуран – рекао сам. – Ништа се још увек не ломи.

Таљиге су наставиле још десетак корака и већ су их заклонили други екипажи. Одједном су се зауставиле преко пута трговине Јелисејева, на мосту. Ми смо пожурили. Задња осовина била је сломљена по средини. Старци су сишли, преплашени. Муни је хтео да их замоли за опроштај. Једва сам га одговорио од тога.

Истога дана, касно увече, шетали смо по Неглином пролазу. С нама је био В. Ф. Ахрамович, онај исти који је потом постао ватрени комуниста. Тада је још био ватрени католик. Испричао сам му за овај случај. Ахрамович је, шалећи се, замолио Мунија:

– А можете ли унапред да поручите да се деси нешто слично?

– Шта бисте хтели?

– Да ли је могуће да сретном Антика? (В. М. Антик био је издавач књижица са жутом корицом, „Универзалне библиотеке". Сва тројица смо сарађивали код њега).

– Може, зашто да не – рекао је Муни. Ближили смо се углу Петровских линија. Отуда је, пресекавши нам пут, долазио према нама таљигаш. Сустигавши нас, његов муштерија је скинуо капу и поклонио се. Био је то Антик.

Муни је прекорно рекао Ахрамовичу:

– Каква штета! Зар нисте могли да пожелите Месију?

Такав живот био је мучан. Муни је говорио да све то просто прелази у гадост, у неурастенију, у душевно омрачење. С времена на време је говорио:

– Знамења се потиру.

Навлачио је тамне наочари – „да не гледа исувишно" и носио у џепу супену кашику и велику боцу брома са омотом рецепта...

3. *Из недовршеног*

Муни није био лењивац. Али није умео да ради. Човек изванредних способности, каткад необичне интуиције, он је имао, уз то, огромну количину знања. Али, да се усредсреди, да ограничи себе – није могао. Сваки рад га је плашио: откривао му непревазилазиве тешкоће и усложења. Ма о чему је реч – пред Мунијем је ницао лик неког недостижног савршенства – и његове руке би снемоћале. Испоставило се – ма чега се дотакао – за сваки посао је било потребно да га се лати још из пелена, а сад је за то већ фатално касно.

Писао је стихове, приче, драмске ствари. У ствари, ништа ниједанпут није доведено до краја: или би се просто мануо ћорава посла, или не би довршио рад у естетском смислу. Све што је писао испадало је горе него што је могао да напише. Разуме се, он је увек био пун пројеката, идеја, планова. Шалећи се над собом, говорио је да се код њега, као код Козме Пруткова, најглавнија дела чувају у кожној ташни с натписом: „Из недовршеног".

У књижевним оценама био је безгранично суров и скоро отворено је презирао све што није било генијално. Уз такве идеје имао је несрећу да буде до краја праведан – у свему што се тицало литературе. Будући да је по души био мек и честит, трудио се да сакрије своје мишљење од свих, али ако се већ морало – исказивао га је без улепшавања. У књижевном свету био је недобродошао и изопштен. На ауторским чита-

њима у кругу пријатеља, кад свако жели да чује само комплименте, макар и лажне, он се понекад старао да поквари читаво вече, отпочело тако пријатно. Трудили су се да га не зову зато што су га се плашили и јер га нису волели: сви, од најмањих књижевних недорашчади до прослављених и овенчаних старина. Чини се, осим мене, само Б. К. Зајцев и покојни С. С. Голоушев (Сергеј Глагол) умели су да му приђу с наклоношћу. А он је увек оскудевао у њој.

Што се боље односио према човеку био је према њему суровији. Према мени – на првом месту. Одлазио сам код њега са сваком новом песмом. Одслушавши, он би рекао:

– Дај да се уверим својим очима. Ти то гласом својим подмазујеш и улепшаваш.

Прочитавши, у најбољем случају би рекао да „није баш тако рђаво". Али, далеко чешће би начинио измучено, досадом набрано лице и зајецао:

– Боже, каква глупост!

Или:

– Шта сам ти скривио? Због чега ми читаш овако нешто?

И почео би да образлаже, подробно, дуго, уништавајуће. Ако бих био исувише упоран, бранећи своје дело, Муни би, напокон, рекао:

– У реду, нека буде по твоме. Штампај и потпиши: Николај Појарков.

(Појарков је био апсолутно недаровит песник, уосталом несрећан, и за свако жаљење. Сада га већ нема на свету).

Морам да признам: према његовим стиховима односио сам се приближно исто. Тако се сваки од нас односио и према себи самоме. Из године у годину смо уједали и сами себе и један другога – из све снаге. Ако ћемо право, нико не би могао да каже да смо кадили један другоме. „Отровне осуде" смо, због савести наше, више волели од „опијајућих похвала". Тек с почетком рата, кад је Муни отпутовао, стао сам помало да се ослобађам његове *тираније*. Знао сам да, ма како ми Муријева строгост била корисна, ипак ће, на крају крајева, да ме загуши. Понекад, долазећи на одсуство, Муни би то приметио и отворено се љутио, као да је љубоморан на нешто или некога. Пред крај његовог последњег боравка у Москви, баш уочи повратка у јединицу, тре-

бало је да читам песме на некој вечери у Политехничком музеју. Муни је рекао да ће доћи да ме саслуша, али је сат времена пре почетка позвао телефоном:

– Не, извини, нећу доћи.

– Зашто?

– Тако, не желим и не жалим. Непотребно је све то. Остај ми здраво.

И залупио је слушалицу. То је био наш последњи разговор. Следећег дана, не свративши код мене, отпутовао је, а два дана касније већ га није било на свету.

4. *Сен дима*

У оним годинама били смо скоро нераздвојни. Све слободно време (а било га је довољно) проводили смо заједно, ређе код Муније, чешће код мене, а најчешће – просто по улицама и ресторанима. Бескрајне разговоре на бескрајне теме водили смо на посебном језику који се састојао из цитата, сугестија, постепено ствараних термина. Један другог смо разумели и сугестијом, а други нас уопште не би разумели – и због тога су се вређали. Али ми, каткад, као да смо губили способност да говоримо на општепознатом језику. Треба признати да смо, вероватно, у друштву били делимично неподношљиви.

Обично би наше вече почињало у кафани на Тверском булевару, а завршавало се у близини, на углу Мале Броне улице, у Међународном ресторану. У великој, ружној сали, сред краткодлаке публике, под звуцима продорно-бећарског оркестра, у сенци прашњавих ловора, испрва с чашицом вотке, затим за четвртком Мартела, седели смо све до затварања. Тада бисмо излазили на улицу (по сваком времену – шта су нама значили киша или снег!), скитали градом, залазећи у Петровски парк и Замоскворечје, без снаге да се растанемо, као заљубљени, по неколико пута пратећи један другог до куће, сатима стојећи испод неког фењера – и опет започињући исту ону шетњу. Договор је био следећи:

Ма коме си се обећао,
пројурио на зов љубави,
ма како срцем осећао
скривене маште занос прави...

...крај вечери, или бар крај ноћи – морамо провести заједно. Заказивали смо састанке у три, у четири, у пет сати по поноћи. За лепа времена, упролеће или лети, догађали су се сусрети „под звездом": срели бисмо се на Тверском булевару кад је свитало и док би изнад Страсног манастира тек узлазила Даница.

Све што се догађало иза граница тог нашег живота с његовим симболистичким навикама, Муни је примао као досадну смену једноличних и грубих снова. Јер је стварност била сан, постајала је бреме. Живот је за њега био „лако бреме": тако је хтео да назове књигу песама којој није било суђено да се појави. Године 1917. његова породица и ближњи су је припремили за штампу, за време револуције је два пута била у штампарији, једанпут чак и потпуно сложена за штампу – и ипак је нема.

Све чега би се Муни подухватио, на крају крајева, није успевало и причињавало је бол – вероватно због тога што се уопште и лаћао посла – да би се претворило у потајни страх и одвратност. Све „једноставно реално" за њега је било неподношљиво. Сваки животни догађај га је мучио и, незаустављиво, некаквим „другим свршетком" ударао по њему. На крају крајева, све појаве живота за њега су се претварале у оно што је називао „непријатностима". Живео је у непрекидном ланцу тих непријатности. Да би их избегао, требало је што је могуће мање примицати се стварности. Дешавало се, ма о чему му испричаш, ма шта му предложиш – он одговара, мрштећи се: „А чему то?" Говорио је да се противи и да му је страно „да долива воду на воденицу стварности". Али, свима који живе без тог страха и одвратности, он је завидео. Једном приликом, у јесењу ноћ, пролазили смо поред закључане Иверске куле. На степеницама су седели, стајали, лежали, хроми, болесни, нишчи, онемоћали, хистерици. Муни је рекао:

– Знам шта желе. А мени, не стиховима, већ мени самоме, онаквом какав јесам, требало би поставити епиграф:

Други су – дим, а ја – сен дима,
завидим свима што су дим.

Сама његова смрт у хуци рата прошла је непримећено. Још и сада ме, понекад, запитају:

– А где је Муни? Знате ли штогод о њему?

5. *Трговкиња стокилашица*

Муни се састојао од широких костију костура обгрљеног кожом. Али се одевао у веома широку одећу, тешко газио, упале образе скривао великом брадом. Имао је прекомерно дугачке руке којима би захватао као горила или рвач.

– Видиш – говорио је – мене у суштини нема, као што и сам знаш. Али то други не треба да знају, и сам схваташ, иначе ће се догодити непријатности.

И завршавао би, по обичају, цитатом:

– Мој сан је оваплотити се, али, ако је могуће, до краја, неповратно, у неку дебелу трговкињу, стокилашицу.

У једној од његових прича главни јунак, Бољшаков, малерозни човек, мучен разним страстима и непријатностима, одлучује да се „оваплоти" у спокојног и самозадовољног Перејаславцева. Испрва му то полази за руком, али потом почиње да се буни и напокон га Перејаславцев убија.

После једне тешке љубавне историје, почетком 1908. године, Муни је и сам намислио да се „оваплоти" у друкчијег човека, Александра Александровича Беклемишева (прича о Бољшакову написана је касније, управо на основу искуства са Беклемишевим). Три месеца Муни није био налик на себе, друкчије је ходао, говорио, одевао се, променио је глас и, чак, саме негдашње идеје. Постојање Беклемишева се скривало, али у себи је Муни знао да је све постало супротно – да више нема Мунија, да постоји Беклемишев, принуђен тек да носи име Муни „из разлога полицијских, због поретка пасошког".

Александар Беклемишев је био човек који је одбијао све што је било повезано са сећањем на Мунија и у том одбијању је стицао могућност да живи даље. Да оваплоти реалност свог постојања, Беклемишев је писао песме и приче; под строгом тајном слао их је у часописе. Али уредници, који само што су штампали Мунија, непознатом Беклемишеву су враћали рукописе и не читајући их. Само је Ј. И. Ајхенвалд који је тада уређивао књижевни подлистак *Руске мисли* узео неколико песама непознатог аутора.

Двоструко постојање, наравно, није олакшавало Мунијев живот, већ га је усложњивало геометријском прогресијом. Дошло је до мноштва извесних већ и сасвим невероватних ситуација. Наши „смислови" постајали су сад већ не двоструки, већ четворосттруки, осмоструки итд. Ми нисмо више могли никога да виђамо, и ништа да радимо. Одасвуд су изницали нерад и беспарица. Догађало се да за дан, два, а једанпут и за три дана испијемо само боцу млека и поделимо један колач. За крај свега, Муни је протестовао против Беклемишева („испиљен из коже", тако смо га звали) и ствар је могла да се заврши онако како се напокон свршила код Бољшакова и Перејаславцева. И ето, једном приликом сам прекинуо све то – прилично грубо. Отпутовавши у летњиковац написао сам и штампао у неким новинама песме с потписом – Јелисавета Макшејева (таква девојка је у осамнаестом столећу одиста постојала, живела је у Тамбову; издвојила се из анонимности зато што је једном учествовала у некој Державиновој драми). Песме су биле посвећене Александру Беклемишеву и по садржини су биле веома јасно и подсмешљиво раскринкавање беклемишевске тајне. Прочитавши их у новинама, Муни је истог тренутка погодио ко је аутор. Затекао сам га у Москви, на булеварској клупи, потиштеног и изгубљеног. Међу нама се разјаснило. Ма како то било чудно, раскринкани Беклемишев који је постао предмет шегачења – морао је да нестане. Тиме се та ствар и завршила. Муни се вратио „себи", мада не одмах. На несрећу, „беклемишевска историја" и покушаји да се „оваплоти у трговкињу стокилашицу", повукли су за собом друге, битније животне догађаје, о којима ћу говорити кад на њих дође ред. Међутим, ми смо живели у таквој унутрашњој блискости, у грешкама Мунијевим је било толико мог учешћа, да не могу за његову смрт не окривити и себе.

6. Опседнути црнац

Муни је написао две мале „трагедије”, прилично дивљег садржаја. Једна се звала *Опседнути црнац*. Њен јунак, црнац у штирканој кошуљи и с нараменицама, указује се, то је једино што чини, на разним локалитетима Петербурга: на Зимском каналу, у модном атељеу, у прозорима ресторана, тамо где друштванце адвоката и дама плеше ча-ча-ча. Појављујући се, црнац лупа у бубањ и сваки пут каже приближно исто:

– Овако се даље не може. Трам-там-там. Ја сам опседнут!

И још додаје:

– Све-о-во-не-ће-по-сто-ја-ти!

У последњем чину, на сцени је представљен картонски попречни изрез трамваја, који, зујећи и љушкајући, као да долази из публике. У дубини, као иза стакала, види се возач трамваја. Позно је вече. Путници дремају, уљушкани „вожњом”. Одједном се раздаје тресак, трамвај се „зауставља”. Иза сцене је забуна. Затим излази позоришни радник, механичар, и изјављује:

– Догодила се несрећа. У току радње црнац је пао под трамвај. Али, у нашем позоришту све декорације су урађене тако добро и реално, да је јунак прегажен у стварности. Представа ће бити замењена. Незадовољни могу да узму новац натраг.

У овој „трагедији” Муни је предвидео сопствену судбину. Када су „догађаји” које је очекивао почели да се остварују, он сам је прегажен под њиховим „сувише реалним” декором. Последња и најтежа „непријатност” реалног света био је рат. Муни је мобилисан истог дана кад је објављен рат. Уочи његовог јављања у касарну, био сам код њега. Кад је одлазио, изашао је са мном из пасажа и рекао:

– Свршено је. Из рата се нећу вратити. Или ће ме убити, или сам нећу издржати.

Испоставило се да, као Јеврејин, није могао да буде произведен у поручника, али је неочекивано постављен за чиновника санитарне команде. Упутили су га у простор потпуно супротан фронту – у Хабаровск. Отуда је прекомандован у Варшаву, а када су је Немци заузели – у Минск. Међутим, касарнски живот за њега није био лакши од рововског. Долазећи, каткад, на допуст, трудио се да се не жали одвећ. Али, њего-

ва писма „отуда” била су пуна очајања. „Реалност” је на њега самог пала у најстрашнијој својој форми. Сви покушаји да га ослободимо, макар да буде прекомандован у Москву остали су узалудни. Команда је одговарала: „Па он је у позадини. Шта још хоће?” – и на свој начин била је у праву.

Пред крај, и његове посете постале су тешке. Последњи пут, одлазећи из Москве 25. марта 1916. године, он је још с пута послао разгледницу с молбом да га известим о исходу једне ствари која се тицала мене. Али, не само да није дочекао одговор, већ је и разгледница стигла онда кад њега више није било међу живима. По доласку у Минск, у зору 28. марта, Муни се убио. Сачувана је започета песма коју је сачинио, вероватно, у вагону. Њено име је „Самоубиствена”.

Једанпут ујесен, у рђавом периоду живота, отишао сам код свог брата. У кући није било никога. Одгурнувши кутијицу с перима, извукао сам фијоку писаћег стола и прво што ми је пало у очи био је револвер. Искушење је било веома велико. Не одвајајући се од стола телефонирао сам Мунију:

– Крени, истог овог момента. Чекаћу двадесет минута. Више нећу издржати.

Муни је дојурио.

У једном од писама из рата писао ми је: „Исувише често се осећам управо онако – памтиш ли – као ти у празном Михаиловом стану”.

Тог случаја он се, наравно, сетио и умирући: „Оно наше” није се могло заборавити. Муни се налазио код свог колеге, официра. Колегу су позвали због неке обавезе. Оставши сам, Муни је из туђег писаћег стола извадио револвер и опалио себи у десну слепоочницу. Умро је четрдесет минута касније.

Робинсон, септембар 1926.

МАРИЈЕТА ШАГИЊАН

Имао сам двадесет година. Живео сам у Москви, писао декадентне стихове и ничему се нисам чудио, више волећи да зачуђујем друге.

Једанпут у Књижевно-уметничком кружоку, пришла ми је непозната старија дама, уручила ми писмо, замолила ме да га прочитам и да одмах дам свој одговор. Писмо је, приближно, гласило овако: „Ви тлачите М, ви је уништавате! Ја је волим. Изазивам вас на двобој. Као оружје, предлажем рапир. Саопштите уручиоцу овог писма где и када може да се сусретне с Вашим секундантима. Маријета Шагињан".

Правио сам се да се не чудим, али за сваки случај сам запитао:

– Је ли ово озбиљно?

– У потпуности.

Нисам познавао Шагињанову, знао сам је само из виђења. Тада, године 1907, то је била црнокоса госпођица, редовна посетитељка концерата, предавања и сличних скупова. Причали су за њу да пише песме. С. М. о којој је у писму била реч, Шагињан такође није познавала, С. М. је само добијала њена екстатична писма, љубавне изливе, изјаве о спремности да је „штити до последње капи крви", за шта, разуме се, М. није имала ни најмању склоност.

Ставио сам писмо у џеп и рекао секунданткињи:

– Пренесите мадам Шагињановој да се ја не тучем са госпођицама.

Три месеца касније собар ми је уручио букет љубичица.

– Донела их је госпођица, црнокоса, наглува; наредила је да вам их предам, а презиме своје није рекла.

Тако смо успели да се помиримо, а да се још нисмо ни упознали. Неколико месеци касније упознали смо се. Затим смо се спријатељили.

Маријета ми се допадала. Може се рећи да је била ходајућа осамнаестогодишња збрка од безбројних идеја, свих могућих „изама” и „анстава”, које је хватала у лету и усвајала истог часа, да би их још брже одбацила. Осим тога, писала је стихове, изучавала теорију музике и бавила се мачевањем, а такође, чини се, и математиком. У идеје, теорије, школе, науке и правце она се разумевала рђаво, али је увек нечим била заокупљена. Исто тако рђаво се разумевала и у људе, поготово у њихове односе, али је имала добро срце и, машући картонским мачем, сваког часа је јурцала да некога штити или нападне. Некако је увек испадало тако да је, на крају крајева, нападала доброчинство, а штитила злочинца. Али све је то чинила чиста срца и са најбољим намерама.

Неизоставно пребивајући у екстатичном стању човека који је напокон постигао истину, она ме непрестано жалила као биће које живи у безизлазним заблудама. Климала је главом, приговарајући:

– Ах, несрећни Владо! Шта с вама да се ради?

– Хвала вам, Маријета, али ја ипак нећу пропасти.

– Не, ви ћете пропасти. То је тако тужно, али је тако.

На крају, престао сам да се спорим: схватио сам да се њој допада та игра, као да ћу ја пропасти, она, као, све то увиђа, али не може да помогне. Тако је занавек међу нама и остало.

Она је увек због нечега била „ван себе”. Понекад су разлог били људи које уопште није познавала, као, на пример, баш та М. због које је требало да се тучемо рапирима. У почетку нашег познанства њен кумир био је С. В. Потресов-Јаблановски.

– То је задивљујући човек, Владо. Треба га познавати онако како га познајем ја.

– Ја веома уважавам Сергеја Викторовича...

– Не, ви не можете да га схватите. Ућутите.

– Ја...

– Молим вас, ућутите. Ви ћете пропасти, несрећни Владо. Шта с вама да се ради?

Најтеже ми је било када је С. В. Јаблановскога заменила З. Н. Хипијусова. Истог трена се испоставило да сам ја: 1) безнадежно неук у делима религије, 2) да сам као

свој циљ поставио да искореним хришћанство и, што је од свега горе, 3) да правим сплетке против З. Н. Хипијусове лично, зато што је мрзим. Никаква оправдања Маријета није хтела да саслуша. Нисам успевао ни да зинем, а Маријета ме већ раскринкава:

– Опаметите се, Владо! Помислите на оно што вас чека! Како је страшно што сте већ пропали!

Тек после дугих уверавања и покајничких уздаха било ми је допуштено да издалека погледам шатулицу с писмима Зинаиде Николајевне и да бацим поглед на њен портрет.

Одједном, чини се крајем 1909. године, Андреј Бели је заменио Зинаиду Хипијус. Маријета га није, или скоро да није, познавала. Зато је, у зимским ноћима, у шубари и крзненим рукавицама које је, клањајући се, скидала на мушки начин, са подебљом батином у рукама, Маријета сатима седела на огради Никољског сокачета, недалеко од куће у којој је становао Бели.

– Замислите, јуче су мислили да сам део послуге!

Допуштено ми је да говорим о Белом, све док се Маријета са њим није упознала. Од тог дана испоставило се да су између њих успостављени тако необични односи у погледу мене, или „оног", како су ме звали, да је свако моје приближење тој теми постало – непристојност. И уопште: Владо, ви ћете пропасти!

Количина писама послатих Белом била је огромна. Непроницљива је била тајна њихових разговора. Посећивао сам Белог, и он је мене. Али Маријета је више од свега на свету страховала да се, којим случајем, не сусретнем с њим код ње. Примала нас је само одвојено, а све што се тицало Белог, остајало је окружено тамом и шапатом.

Био је то, уопште, због нечега, период тајни. Маријета је узела собу у некој огромној, злослутној, полуразрушеној згради, у дубини црквеног двориштa. Да би дошао код ње, човек је требало да прође неке кухиње, сале, ходнике у којима су вероватно летели слепи мишеви. Пацова је, у сваком случају, било у јатима. Стара, прљава, брадата жена, Циганка, Јерменка или Јеврејка, вечно пијана, била је домаћица зграде. Једанпут сам покуцао на Маријетина врата. Она је провирила:

– То сте ви? Сада вас не могу примити. Причекајте. Крените ходником, друга врата лево. Тамо је остава. Али је мрачно. Наспрам врата је сандук. Седите на сандук и не мичите се, иначе ћете нешто разбити. Зваћу вас.

Пипајући, пронашао сам врата. На сандуку се нејасно видео некакав дењак – канап са одећом. Простро сам то под себе и сео. Било је тамно. Одједном , неко се пода мном миче и женски пијани бас мумла:

– Ко то на мени седи?

Извињавати се у сличним случајевима нема никаквог смисла. Али ја сам се збунио, осмотрио свој студентски капут и, не силазећи са даме, одговорио уопштено:

– Студент.

Маријета је напокон дошла. Испричао сам јој шта се догодило. Она је лице направила тужним:

– Све то није нимало смешно. Ви сте пропали, Владо. Али горе од свега је то што је Борја (Андреј Бели) такође пропао. А за вас ћу начинити закуску.

И начинила је. Угостила ме медењацима и жалила ме: ништа ви, мучениче, не разумете.

После Андреја Белог на ред је дошао Рахмањинов. Маријета ми је читала предавања из музике и климала главом: – Јадни, Владо! Јадни Владо!

За Рахмањиновим следио је Е. Л. Метнер. Следствено томе, говорили смо о Гетеу. Маријета се смешила:

– Јадниче, пропашћете! Па ви уопште не разумете други део Фауста!

Тако смо дочекали 1911. годину и неочекивано изгубили једно друго из вида.

Крајем 1920. године, већ у Петербургу, једанпут су ми показали нови број „Правде", са најодвратнијим хуљењем на интелигенцију која, да би запаприла бољшевицима, сама себе саботира – скрива производе, рецимо сапун, затим на пакост бољшевицима гладује и изумире, а могла би да живи певајући. Потпис: Маријета Шагињан.

Сретнем је, неколико дана касније. Питам, како се не стиди. Кажем да је време да већ једном одрасте. Она се хвата за главу:

– Оговор? Анатема? Ах, шта сам учинила! Па то је страшно! Тек што сам допутовала из Ростова и ништа не знам, немам појма како вам је овде. Хтела сам да уразумим интелигенцију, ње саме ради. Сви смо ми у дугу пред народом, треба служити народу. Масе... Маркс... Исус Христос... Друг Антонов...

Постало је јасно: на југу, она је писала патриотске чланке. Али, дошли су бољшевици и она се упознала са неким добростојећим другом Антоновим (тако испада), извесним бољшевичким Робеспјером, непоткупљивим до крајњих граница. И, наравно она је постала бољшевик. Војничке мудрости су се код ње помешале са хришћанством, народњаштвом и још којечим што је било преостало из прохујалих времена. На свој фељтон овако се јадала:

– Дакле, то је тактичка грешка? Али у суштини, ја сам у праву. Ах, јадни Владо, како ми је жао што нисте постали комуниста!

Ускоро се уселила у Дом уметности, где сам живео и ја. Одлазила је бошљевицима да проповеда хришћанство. Долазила је и код мене, усхићивала се А. Л. Волинским. Развела је Волинскога. Заљубила се у најпоштованијег К. Г. Дајча. Њена глувоћа се јако увећала. Да би се говорило с њом, ваљало је седети готово припијеним уз њу. У својој огромној хладној соби сатима је седела с Дајчем. Маријета је причала:

– То је свети старац! Он ме учи марксизму, а ја њега – хришћанству. А ви... ви, јадни Владо, ви ћете пропасти!

У то време писао сам много стихова. Понекад, по старој навици, показивао сам их Маријети. Прочитавши их, заклимала је главом:

– Ваши стихови су бољи од вас. Ви ни сами не разумете шта пишете. Једном ћу вам то објаснити...

По обичају, давала је све од себе да заштити угњетене, да помогне слабима – али је увек испадало наопако. Заволела је одвратну, прљаву жену, једну од собарица. Добијајући много следовања, делила их је с том собарицом која је била свима позната по томе што поткрада житеље Дома уметности, гладне писце. Напокон је догола покрала и Шагињанову.

Списатељских следовања било је у Петербургу 25. Кад сам се доселио, били су већ распоређени. Одлучено је да ми се да оброк Блока или Гумиљова, а један од њих да

се преведе на научничко следовање, јер су они држали предавања у разним тадашњим институтима. Изабраше Гумиљова што је тада за њега било чак и пријатније, јер су научници добијали одећу на коју писци нису могли да рачунају.

Једанпут, два дана касније, седео сам са Шагињановом у пријемници *Свемирске литературе*, крај прозора, на плетеном дивану. Ушао је Гумиљов, носећи некакве четке. Питам га: – Какве су вам то четке?

Гумиљов се смеши и одговара:

– У Дому научника су ми их дали. Јер су ми узели списатељско следовање, па, ево, морам да се бавим и четкама.

То се десило ускоро после Маријетине појаве у Петербургу. Чула је наш разговор и, кад је Гумиљов прошао, узбуђено ме питала:

– Владо, ко је то?

– Гумиљов.

– А зашто су му одузели следовање?

– Дали су га другоме.

– Коме?

– Мени.

– Владо, како се не стидите? И ви сте га узели?

– Ништа се ту не може учинити, Маријета: борба за опстанак.

– Владо, па то је подло!

Била је спремна да некуда појури, да протестује, да иступа за Гумиљова. Једва сам јој објаснио у чему је ствар. Умиривши се, погладила ме по глави и рекла:

– Јадни Владо, ипак сте ви заблудела душа!

А када су Гумиљова убили, није се либила да административним путем избаци његову удову из Гумиљовљевог стана и да га заузме, уселивши тамо своје рођаке... Такође – из једног потеза, без двоумљења.

* * *

Свега овога сам се сетио поводом фразе коју је Шагињан недавно штампала у неком совјетском часопису: „Многи од нас, не схватајући да су изгубили читаоце, уобразише да су изгубили слободу.”

Поводом те фразе слушао сам не мало негодујућих речи. Сама по себи она је, наравно, одвратна. Али, сећам се аутора – и дође ми да се насмешим. Не без горчине, можда, али ипак да се насмешим.

Јадна Маријета! Она, несумњиво, мисли да је до те идеје дошла овим и оним путем, а да је изрекла због овога и онога. А ја знам да никаквих путева није било, али да је постојала и да постоји најобичнија збрка у њеној глави. Ни ту злосрећну фразу, наравно, није она изрекла, већ је испалила, по обичају – изненада и, по обичају – туђим речима које она уме да понавља, или, чак, и да развије, не без талента.

Ко зна име њеног садашњег кумира? И шта она сама разумева у том кумиру? Под чијим диктатом пише своје чланке, ни сама то не примећујући? Под чијим диктатом ће их писати сутра?

1924.

БЕЛЕШКА О ПИСЦУ

Владислав Фелицијанович Ходасевич родио се 16. маја 1886. године у Москви. Његов отац био је син пољског племића (из истог породичног стабла је и породица Мицкијевич) који је због учешћа у нередима 1833. у Пољској лишен племићке титуле и имања, после чега је емигрирао у Русију. Песников отац је студирао сликарство, али је уместо сликар постао фотограф (између осталих, фотографисао је, у Тули, породицу Толстој). Иако успешан човек, није преболео то што је „издао уметност" и, уместо сликар, постао „трговац".

Песникова мати Софија Јаковљевна је кћи, у своје време познатог писца јеврејског порекла, Јакова Брафмана, који је у својим књигама жигосао јудаизам. Брафман је примио православље, док је његова кћи одрасла у пољској породици где је васпитана као ревносна католкиња, што је остала до краја свог живота.

Иако је ове детаље из свог биографског наслеђа песник, касније, „преодолео", ипак боду очи чињенице да је највећи део преводилачког наслеђа Ходасевичевог везан за јеврејске песнике, а да је много есеја написао о пољским песницима (Мицкијевичу, Красинском, Бјалику итд). Карактеристично је, међутим, да је најбоље своје стихове о одрастању песник посветио тулској сељанки Јелени Кузиној, чијим је млеком био задојен да – и у добру, и у злу – остане руски песник.

Старији брат песников Михаил Фелицијанович постао је угледни московски адвокат, а његова кћи Валентина Михајловна – позната сликарка.

У детињству, песника је највише привлачила балетска уметност, али није постао професионални балетски играч због слабог здравља (хронична обољења пратила су га од малих ногу и нису престајала дословце до његове смрти).

Песник стихове почиње да пише учећи Трећу московску гимназију, заједно са братом Валерија Брјусова Александром и песником Виктором Хофманом који ће, старији од њега за годину дана, пре и бити примљен у кружок симболиста.

Завршивши гимназију, уписао је правни факултет, затим прешао на историјско-философски, али већ тада је било јасно да су за њега „заувек једини стихови", како пише у својој аутобиографији и – он факултет неће завршити. Године 1905. оженио се једном од првих московских лепотица Марином Ерастовном Риндином, Н. А. Богомолов опрезно каже – „богатом и ексцентричном девојком", а М. Мељников појашњава „умом помраченом". Односи између супружника су сложени, што сведоче њихова преписка и бројни стихови у којима се песник жали на своју љубав. Марина ујесен 1907. године улази у аферу с песником и књижевним историчарем С. Маковским, будућим издавачем „Аполона", и крајем године она и Ходасевич се разводе.

У то време Ходасевич је већ аутор, наредне 1908. године објављене, песничке збирке *Младост*, за коју ће, касније, у мемоарима рећи да „ни сам не разумем шта је у њој аутор хтео да каже", алудирајући на несамосвојан, подражавалачки глас, на позајмице из Блока, Брјусова, Белог, Сологуба. „Свој, још слаби глас, Ходасевич се труди да сплете с гласовима далеко јачим", коментарише те стихове Н. Богомолов, али одмах додаје: „Иде опробаним путем, али не на слепо, већ својом вољом бирајући тај пут". Ходасевича је похвалио строги Брјусов: „Ови стихови каткад болно жигају срце, као горка признања, изречена кроз зубе и са осушеним очима". „Онижи мршави човек са екцемом на челу – Каиновим печатом", како га описује Мељников, ушао је у руску литературу.

После развода са Марином Риндином, Ходасевич коначно постаје професионални писац. Ради у многим новинама. Пише хронике, рецензије, фељтоне, приче. Преводи га повезују са издавачком кућом В. М. Антика, али не може да обезбеди стабилне новчане приходе. У ствари, све до своје смрти Ходасевич ће живети од сарадње у разним новинама и постојано се борити са сиромаштвом. Тим теже, јер пише нелако, јер је према себи одговоран и захтеван: троши исувише времена за приче и текстове; многи од њих никада нису угледали светлост дана.

Тих година у његовом животу се појављују две жене.

Најпре, то је 1910. године Ј. В. Муратова која се, пре но што се срела са песником, нетом развела од свог мужа, познатог писца и новинара Муратова. Ходасевич је у стиховима назива „царицом".

Крајем 1911. почиње озбиљна веза са Аном Ивановном Гренцион, млађом сестром списатеља Георгија Чулкова. Она је врсница Ходасевича која из првог брака има сина Едгара (који је име добио у част Едгара Алана Поа). Била је у грађанским браковима са Ходасевичевим друговима – Б. А. Дијатроптовим и А. Ј. Брјусовим. Њој је посвећена наредна песникова збирка *Срећна кућица* (1914), за коју Мељников каже да је „веома хваљена књига у којој нема шта да се хвали"; одиста, на ту књижицу било је педесетак, углавном похвалних, рецензија (изузев Пјастове, негативне). Сам песник каже да је књига написана ради „поклоњења једноставном и малом". Особито се у таква настојања уклапа кратки циклус песама о мишевима који ће и касније бити Ходасевичева омиљена тема.

Први светски рат за песника почиње самоубиством његовог најбољег пријатеља Самуила Кисина, песника који је своје песме потписивао псеудонимом Муни. Ходасевич прихвата фебруарску револуцију и покушава да себи пронађе место у бољшевичкој Русији после Октобарског преврата. Излази из штампе његова прекретничка књига *Путем зрна* (1918), а за њом и *Тешка лира* у којој се налази прегршт изванредних стихова. Песник је пронашао свој особен пут, ослоњен на Державина, Пушкина, Баратинског, Тјутчева иАњенског. То је пут умрлог зрна које је проклијало у овом потомку Сребрног века на којег његови великани, као ни својевремено наАњенског, нису много рачунали.

Године 1920. из Москве прелази у Петроград, ради покровитељства Горког који га, у то време, јавно назива великим песником. Горки му налази смештај у Дому песника, али ће смрт Блока и убиство Гумиљова увећати раскол песника и револуције. Он упознаје младу песникињу Нину Берберову, с којом 22. јуна 1922. године напушта Русију, стигавши, преко Риге, у Берлин. Почиње последња етапа његовог живота у којој он постаје велик песник и – уједно напушта поезију. Више се неће отрести си-

ромаштва. У прво време он је совјетски грађанин (у Берлину, са совјетским пасошем, живе Горки, Шкловски, Еренбург, Пастернак, Пиљњак, Јесењин итд). О њему се, још увек, стара Максим Горки који га редовно штампа у свом часопису „Беседа" и израђује му хонораре. Годину дана Ходасевич живи у бањи Саров, крај Берлина, а део својих хонорара, чак, шаље супрузи у Петроград. Но 1923. године руска емигрантска колонија у Берлину се распада и Ходасевич почиње да скита по Европи. Живи у Прагу, Маријенбаду, Венецији, Риму, Торину, Паризу, Лондону, Белфасту, затим је опет код Горког у Соренту, али су све то тренутна решења, и преостаје му једна једина могућност – Париз, где би покушао да живи од литературе,

У априлу 1925. он и његова трећа жена, Берберова, прелазе у Париз и од тог тренутка Ходасевич је и формално емигрант. То са собом неминовно повлачи сарадњу са антисовјетским новинама (чега се до тада либио). Раскида сарадњу са совјетским литературним круговима, па и са Горким. Од тог тренутка Горки повлачи своје ласкаве оцене – Ходасевич више није највећи савремени руски песник, већ постаје „чудан човек, паметан, али има у њему нека јадна упорност да обавести о својој памети свакога живога, чак и муве. Талентовано, дирљиво саставља веома добре стихове, где веома вешто сједињује Бодлера с Верленом. Али, за основни манир усвојио је злослутне речи и веома се у томе извештио".

Сарадња са умереним емигрантским листовима је била компликована, често и кратковека, због разних неспоразума. Песник се ближи десним новинама „Васкрсење", где има своју независну колумну и где води, веома оштро, рубрику текуће критике од које преза читава руска култура. До смрти остаје везан за тај лист. Године 1927, „Васкрсење" му објављује књигу песама чији део је и циклус нових песама под називом „Европска ноћ", коју Мељников (и не само он) назива „збирком ремек-дела". Исти издавач прославља 1930. године 25-годишњицу песниковог рада, и штампа његову сјајну биографију Державина (1931).

Године 1937. он објављује књигу о Пушкину и, пред смрт, 1939. године, блиставе мемоаре под називом *Некропола*. *Сабране песме – Державин – Пушкин – Некропола*: то

је силазак у време. Млада емигрантска публика примала је Ходасевича као анахроног уметника, иако је он, у ствари, тих година писао најбоље своје књиге. О Ходасевичу се говори да је „омиљени песник оних који не воле поезију", или да је његова делатност „скромна, али драгоцена", што су општа места која прате осредње духове.

Неколико година пред смрт, развео се од Нине Берберове и по четврти пут оженио.

Ходасевич је умро и сахрањен у Паризу после неуспеле операције рака. Опојан је по источном православном обреду у руско-католичкој цркви. Његову тешку болест подробно је описала Нина Берберова, у „најодвратнијој књизи руске мемоаристике" (М. Мељников). За песниковим ковчегом ишла је невелика група оних који су познавали и ценили његову поезију.

Ходасевич спада у повлашћену групу песника проистеклих из руског Сребрног века, али и оних који су превазишли симболистичко-акмеистичка ограничења. Његова *Европска ноћ* (из 1927.), спада међу најбоље песничке збирке руске књижевности двадесетога века. По остварености са њом се озбиљно може поредити једино четврта песничка збирка Николаја Заболоцког (из 1957. године). Те две збирке и симболички омеђују први и потоњи узлет у новом златном веку руске поезије (средина двадесетог века).

Мемоари Ходасевичеви *Некропола* и *Бели коридор* сматрају се савешћу епохе и спадају у врх руске мемоаристике уопште.

„Највећи песник нашег времена, књижевни потомак Пушкина по тујутчевљевској линији, он ће остати понос руске поезије док живи последње сећање на њу", написао је у некрологу Владимир Набоков.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

82

ПРЕПОРУЧЕНО / главни и одговорни уредник Живорад Недељковић ; – 2010, бр. 17 – – Краљево (Цара Душана 39) : Народна библиотека „Стефан Првовенчани", 2005 – (Краљево : Анаграф). – 16 цм

. – Суплемент или прилог уз : Повеља =
ISSN 0352–7751
ISSN 1452–3531 = Препоручено

COBISS.SR–ID 127958284